

EESTI Loomaarstlik Ringvaade

REVUE VÉTÉRINAIRE
ESTONIENNE

ESTNISCHE TIERÄRZT-
LICHE RUNDSCHAU

—: ILMUB 6 KORDA AASTAS :—:
EESTI LOOMAAARSTIDE SELTSI VÄLJAANDEL

TOIMETUS:

J. RABISON,
vastutav toimetaja

K. TAGEPERA,
toimetuse sekretär

A. OLT-OJASALU
tegev toimetaja

S I S U :

Loomatervishoiu peavalitsuse juhatajate vahetuse puhul. —
A. Arras. — Tallinna linna igapäevane piim ja selle kontrolli
korralduse kavatsustest — Sundmääruse eelnõu piimakarjapidamise
ja piima ning piimasaadustega kauplemise kohta. — Emil Ruber.
Sanitaar-hügieeniline järelvalve piimatalitustes. — Prof. Dr. K.
Saral. Sörgats-nihe (Überkötten) operatiivne arstimine. — Prof.
Dr. K. Saral. Kõõlus-vesipõite operatiivne arstimine. — K. Ta-
gepera. Dotsent Z. Mockus uurimistekonnal Eestis. — Kroonika.
Kuulutused.

TALLINNAS, 1926

Tartu ametvendade poolt on järgmine teadaanne ajalehtedele avaldamiseks saadetud:

Meie allakirjutanud Tartu loomaarstid teatame, et meie ajalehes „Kaja“ nr. 287, 1926 a. allkirjaga „Loomaarst“ avaldatud artiklit kirjutanud ega ka selleks informatsiooni annud ei ole:

J. Ainson	F. Laja	Prof. E. Schröder
H. Peterson	O. Veber	Prof. M. Hobmaier
O. Markus	J. Tomberg	E. Redlich
A. Saletajev	E. Saarfels	A. Rängel
H. Redlin	F. Vidik	Prof. K. Saral
N. Stange	Prof. V. Gutmann	A. Mahlmann
L. Tedder	J. Karlson	G. Heinrich.
M. Liias	C. Dobruschkes	

Vabale Tallinna piiri-kontroll loomaarsti ja lihaväljaveo kontroll-jaama

juhataja

kohale kandideerida soovijaid palub peavalitsus esineda sooviavaldustega (20-marg. tempelm.) kuni 15. veebruarini 1927.

Loomatervishoiu peavalitsus.

E. L. S. aastakoosolek

Tallinnas, Loomatervishoiu peavalitsuse ruumes

30. jaan. 1927. a. kell 11 e. l.

PÄEVAKORD:

1. 1926 a. aruanne ja 1927 a. eelarve.
2. Amtv. A. Arras'e E. L. S. auliikmeks valimine.
3. Uue põhikirja vastuvõtmine.
4. Uute seltsiliikmete vastuvõtmine.
5. Põhikirjas ettenähtud valimised.
6. Läbirääkimised.

Eestseisus.

Eesti Loomaarstlik Ringvaade

Toimetuse:

Dr. med. vet. J. RABISON, K. TAGEPERA ja A. OLT-OJASALU.

Toimetuse ja talluse aadress: TALLINN, Rahukohtu tän. 5

Aastakäigu hind 180 mrk. Üksik vihk 30 mrk. — Tellimisi võtavad vastu peale ajakirja talluse kõik vabariigi postkontorid. Üksikud vihud müügil Tallinnas „Rahvaliikooli“ ja Tartus „Postimehe“ raamatukaupluses.

Loomatervishoiu peavalitsuse juhatajate vahetuse puhul.

Tuntud vahejuhtumine, mis loomaarstkonnas kui ka laiemas seltskonnas viimasel ajal teatavaid laineid lõi, likvideeris enam-vähem meie nõuete kohaselt. Rahuldamatat jäi aga loomaarstkonna soov senist loomatervishoiu peavalitsuse juhatajat A. Arrast jälle omal endisel juhtival kohal näha. Kujunenud olukorra tõttu ei pööranud A. Arras oma senisele kohale mitte enam tagasi, vaid asus tööle Tallinna linnaloomaarstina.

A. Arrase nimega jääb seotuks kogu riikliku veterinaärkorralduse loomine. Ei olnud see töö kerge. Ilmasõda ja revolutsioon olid meie koduloomade seisukorra tervishoiuliselt äärmiselt viletsusse viinud. Raskest toitmisolud, hädasohtlikud taudid, nagu suu- ja sõrataud, veiste kop-sutaud, hobuste tatitaud, kärnataud, tuberkuloos jne. ähvardasid kodumaad loomadest lagedaks teha.

Vabariigi Ajutise Valitsuse poolt tolelaegse veterinaär-osakonna juhatajaks nimetatuna, leidis A. Arras ees eelnimetatud raske seisukorra, loomaarstid aga suurelt osalt vabadussõtta mobiliseerituna. Kuid ametvenna selge mõistus ja kindel tahtejõud saavutasid siiski võrdlemisi lühikese aja jooksul seisukorra üle täieliku võidu, näidates sellega, et siin õige mees õigel kohal asub. Kõiki olemasolevaid jõude, teiste hulgas põhja-lääne armeest vabanevaid ametvendi, eriti aga ka Wene-maalt kodumaale tagasipööranud eesti ametvendi, tööle rakendades, läks korda paari aasta jooksul kardetavaid taude kodumaa piiridest välja tõrjuda.

Järgnes rahu aja töö. Tuli luua, seni niihästi kui täiesti puuduv, jaoskonna loomaarstide võrk üle maa. Tulid väljatöötada ning vastavates instantsides kaitsta ja läbiviia tarvilikud seadused ja määrused, eriti nimelt ka tapamajade ning liha ja loomasaaduste kontrolli alal.

Ilma, et siin kohal tehtud töö üksiksjalisi saavutusi loetlema hakata, tähendame lühidalt, et A. Arrase püüete tagajärjeks on tõsiasi, et teiste uute riikide hulgas Eesti oma veterinaär-korraldusega eesrinnas sammus, milline asjaolu ka välisriikide poolt tunnustamist leidis, nii

et Eesti oma karjasaadustega, eriti liha ja loomadega, enne teisi riike ilmaturule pääses. Ses asjas on meie loomatervishoiu peavalitsuse senisel juhatajal ja tema poolt loodud loomaarstilisel korraldusel meie rahvamajanduse arenemises tähtis teene.

Olles iseloomu poolest aktiivne võitleja, ei suutnud amtv. Arras meie kutsealal ilmsiks tulevate puuduste suhtes mitte ükskõikseks pealtvaatajaks olla, vaid tal tuli nii mõnigi kord valjult arvustavalt teatava ägedusega välja astuda, mis vahest osa ametvendade hulgas teatavat kibedust esile võis kutsuda. Kuid kuigi vahel ägedusse attudes, jäi A. Arras alati õigalseks, ta sõdis ikka asja enese huvide eest. Tehtud töö, hoolsus ja korralikkus leidsid ta poolt alati tunnustamist.

Tahaksime loota, et amtv. Arras ka praegu, ametlikult juhtivalt kohalt kõrval olles, mitte ei keeldu seniselt oma energiat ja võimeid meie kutseala arendamiseks tööle rakendamast.

Uuest peavalitsuse juhatajast K. Lind'ist, silmaspidades tema vilumust administratiiv alal maakonna loomaarstina, kainet mõistust ja tasakaalus iseloomu, tahaksime loota, et tal korda läheb seniseid traditsioone kõrgel hoida ning meie kutsetöö arendamist edukalt jätkata.

Meie riigi nooruse kui ka järjest areneva elu tõttu ei ole ülesannete hulk, mis lahendamist nõuavad, mitte väike.

Tallinna linna igapäevane piim ja selle kontrolli korralduse kavatsustest.

A. Arras.

Heal piimal on rahva tervishoiu kohta ja taudide ning haiguste levimise ärahoidmiseks kahtlemata palju suurem tähtsus, kui liha tervishoiul, sest piima võltimine ja saastumine igasuguse mustuse ja haiguse idudega sünnib palju kergemini, kui liha saastumine. Ometi on meil lihakontroll võrdlemisi hästi korraldatud, kuna piimakontrolli teostamiseks on tehtud õige vähe, peaaegu mitte kui midagi.

Meie piima tootlemine sünnib üldiselt aga niisugustes oludes ja eeltingimustel, mis äratavad otse hirmu. Vähesed Tallinna linna elanikkudest tunnevad ligemalt neid olusid, millistel sünnib meie tähtsama toiduaine — piima — tootlemine, sellepärast lubatagu minule väike kirjeldus neist oludest, siis selgub see hädaoht, mis varitseb meid iga päev piima tarvitamisel; selgub siis mõnegi haiguse, nii mõnegi väikse lapse surma põhjus.

Astudes sisse mõne piimalehma pidaja juure Tallinna piirides või selle ümbruskonnas, kust piima linna tunakse, avaneb teile enamasti ühesugune pilt: lauda ümbrus on porine, virtsane ja sõnnikune. Lehmad on asetatud harilikult hurtsikutesse, mis kaetud igasuguse mitteotstarbekohase materjaliga, nagu katusekivid, pleki ja tõrvapapi tükid, katusel ei ole kunagi veerenni, millepärast vihmavesi jookseb hurtsiku seinte- ja ukse alla ja sünnitab seal ühes lehma väljaheide-

tega segu, millele on raske anda nime. Niisugusesse loiku on sunnitud loomade talitajad kastma omi jalgu alatasa. Kui niisugusest loigust oled läbi pääsenud lauda ukse juure ja avad selle, siis tungib vastu hapukas kibe õhk saastunud väljaheidete ja tünnides hapuksläinud loomatoitude lehkade segust. Ruumides puudub igasugune õhuvahetus. Samuti on nad täiesti pimedad. Loomad on virtsased. Lüpsmine kui ka piima kurnamine kahtlase puhtusega marli lappide läbi jäta- vad puhtuse suhtes palju soovida. Piimalehma talitajad on peaaegu samuti mustad ja määrdunud, kui nende lehmadki.

Katmata ämbrites, või pleknõudes jääb piim lauta lehmade taha määrdunud seina äärde kogu lüpsmise ajaks või veelgi kauemaks ja õhus olev tolm ja kärbsed suurendavad veelgi piima saastumist. Oled, kärbsed ujuvad piima pinnal. Nagu sellest näha, on mustad ja määrdunud mitte ükski ruumid, milles meil piimalehmad asuvad, vaid lehmad ise ja nende talitajad ja piim saastub hädaohtlikult juba mitte puhta tootlemise läbi.

Muidugi leidub meil ka enam-vähem eeskujulikke piimamajapidamisi, kuid need ei sünnita siiski muud midagi, kui ainult erandi Tallinna ümbruse kohta.

Piima pisikud.

Seisukord muutub veelgi kohutavamaks, kui arvesse võtta piimas arenevat pisikute hulka. See elav vedelik — piim — on ideaalne keskkond igasuguste pisikute paljunemiseks. Meil ei ole minu teada piima pisikute rohkuse kohta andmeid ja uurimisi olemas, sellepärast lubatagu mulle näiteks tuua Pariisi bakterioloogia jaama direktori M. Miqueli andmeid selle kohta, kui uskumata kiirelt paljunevad pisikud piimas. Oktoobrikuu piim, millal ilmad juba jahedamad, mis kogutud hommiku kella 6 paiku, sisaldab harilikult kaks tundi peale lüpsmist 9000 pisikut ühe kant-sentimeetri piima kohta arvates. Üks tund laboratooriumis seistes ulatab see arv juba üle 31.7000, üheksa tunni pärast 120.000 ja 25 tunni pärast 5.600.000 pisikut. Majapidamise soojas köögis või mõnes muus ruumis ulatab pisikute arv ühe kant-sentimeetri piima kohta üle 200 miljoni.

90 prots. piimast, mis on meie linnade toiduks määratud, on saastunud väljaheidetega. Tallinna elanikud tarvitavad ühe päeva jooksul ühes piimaga nii mõnegi kilo sõnnikut.

Dr. Violle Pasteuri instituudist räägib, et piim ükski on palju suuremal määral haiguste ja surma põhjuseks kui kõik muud toiduained kokku. Ilma, et võimalik oleks üksikasjalisemalt peatada kõikide haiguste juures, mida piimaga võib edasi anda, nimetame siin ainult: batsillar-düsenteeriat, tüüfust, koolerat, streptokokkide haigusi, difteeriat, suu- ja sõrataudi, marutaudi, tüfoiid palavikku, tiisikust jne.

Viimase haiguse edasiandmise kohta tiisikuse haigete lehmade piimaga inimestele lähevad teadusmeeste arvamusel lahku, see kuulub veel vaielduste alla. Ühed arvavad, et veiste tiisikus ei ole hädaohtlik inimestele, kuna teised pooldavad hädaohtu inimestele.

Dr. Calmette arvab, et iga 100 tiisikuse haige lapse kohta tuleb vähemalt 10 last, kes tiisikuse on saanud lehma piima läbi.

Edinburgi lastehospitali arst M. Mitchell leidis rohkearvulisel laipade lahastamisel veiste tiisikuse pisilaste tüüpi palju tihemini kui inimeste tüüpi, 72 juhtumisest oli veiste tiisikuse tüüpi 65 juhtumist ja 7 juhtumist inimese tüüpi ja arvab, et tiisikuse haigete lehmade piim on hädaohtlik lastele kõige kõrgemal kraadil.

Veel ühe asjaolu peale tuleb tähelepanu juhtida ja nimelt piima toksiinide peale, mis tekivad piimas piimalehmade puuduliku toitumise tagajärjel. Kahtlemata on noorte laste tervis lahutamata ühenduses toiduainete omadustega, millega söödetakse piimalehmi. Toksiinid ja antitoksiinid võivad tekkida piimas pisikute elu tegevuse läbi ja võivad sünnitada mürgistusi ja haigusi niisuguse piima tarvitamise puhul. Paljud nendest nähtustest on seotud udarahaigustega.

Piima müügile toimetamine.

Peale lüpsmist jääb piim tihti lauta, sest Tallinna ja selle ümbruse majapidamise ruumid on kitsad ja viletsad ning piima hoidmiseks ei ole eriruumi. Pealegi ei ole ka inimestel õiget arusaamist piimaga ümberkäimisest. Piima jahutamist ei peeta tarviliseks, vahest ehk lastakse piimanõu veekaevu. Jääkeldrid ja nendega ühenduses olevad jahedad ruumid puuduvad igal pool.

Linna piirides asuvate piimalehmapidajate seisukord on selles suhtes muidugi parem, kui linnast eemal olijate oma, sest esimesed annavad ära oma piima kohe peale lüpsmist tarvitajale. Kõige mustuse peale vaatamata, mis linna piirides asuvates lehmalautes valitsemas, on siiski see kõigepareim piim, mis Tallinnas saadaval. Kuid ka seda liiki piima tarvitajad ei ole kunagi kindlustatud, et nad saavad just linnas asuvate lehmade täis ning võltsimata piima, sest selle piima järele on harilikult nõudmine suurem, kui lehmapidaja suudab anda ja et piima hinnas vahe, siis meelitab see ka neid piima võltsimistele. Paljud linna piirides asuvad lehmapidajad ostavad piima kas talumeestelt või lihtsalt toiduainete kauplustest omale juure ja segavad siis oma lehmade piimaga, millega ühes ka kõik pahed, mis juure ostetud piimal olid, külge poogitakse ka oma lehma piimale. Linnast eemal asuvad piimakarjapidajad, vähemalt väikeste karjade omanikud, ei too harilikult mitte igapäev oma piima linna. Nad koguvad teda kaks-kolm päeva ja toovad teda alles siis linna. Niiviisi kogutud piima hoidmine kahe-kolme päeva jooksul ilma jahutamisetä ja ilma jahutusruumita eriti suvisel soojal ajal on äärmiselt raske. Sellepärast saavadki Tallinna elanikud toiduainete kauplustest tihti hapuks läinud kõlbmatut piima.

Meil on tihti viisiks, et piimanõusid ei pesta mitte kohe peale piima väljakaldamist, vaid neid loputatakse üle alles siis, kui tarvis on sisse kallata uut piima. Selle tõttu muutub niisugune piimanõu pisikute kasvatuslavaks eriti suvisel soojal ajal, mis mõjub piima peale äärmiselt halvasti. Prof. dr. Berthold Lichtenberger omas töös „Die Milch-industrie der Vereinigten Staaten von Amerika“ rõhutab erilist tähtsust, mis puhtail piimanõudel on piima puhtuse ja tervishoiu kohta. Et korralikku piima saada, on esimene nõudmine, et piimanõud viibi-

mata peale tarvitamist saaks puhtaks pestud tulise soodaveega ja üle uhetud puhta veega ja kus võimalik, üle aurutatud tulise auruga. Peale pesemist tulevad hoida kuivad piimanõud kuni uue lüpsini pool kummali keeratult vaba õhu käes. See nõudmine on sissevõetud igal kultuurmaal piimaga kauplemise sundmäärustesse. Meil aga võite teie näha igas vürtspões pesemata piimanõusid, mis seisavad seal päevade ja isegi nädalate viisi.

Nagu sellest näha, on meil piimaga ümberkäimine väga vilets ja asjatundmatu.

Kui olete tähele pannud piimanõude vedu Tallinna tänavatel, siis on teie silm peatanud tihti määrinud, roostetanud ja ärakloppunud piimanõudel, mis vastiku väljanägemisega. Muidugi kaob teil siis isu ära piima järele ja nagu meie allpool näeme, tarvitab Tallinna elanik äärmiselt vähe piima. Eriti ropud näevad välja hapupiima nõud. Teie võite neid näha niisuguses olekus enamasti kõigis toiduainete kauplustes. Seisukord nõuab siin kisendavalt parandust.

Suuremate äride kaudu müügile minev piim näeb väliselt puhtam välja, sest ta on mehaaniliselt hoolsamini filtreeritud ehk kurnatud. Kuid tervishoiuliselt ei ole sel olulist tähtsust. Rasva protsendi poolest on ta aga lahjem, sest ta on vastavalt linna sundmäärustele rasvaprotsendi suhtes „tembitud“.

Piima müügi kord.

Tallinna piim läheb müügile meie toiduainete kaupluste — vürtspoodide — kaudu. Piima müük sünnib siin enamasti lahtistest nõudest. Petrooleumi vaat ja lahtine piimanõu seisavad üksteise kõrval niiväga sõbralikult. Tihtipeale seltsib neile veel silgutünn ja seebikivi ning pesusooda kast. Piim ei karda sugugi, et ta omandab petrooleumi maitse ja lõhna! Ka meie piimatarvitaja ei protesteer! Tihtipeale seisab piim toiduainete kauplustes lahtistes toobrites, ämbrites või harilikus piimanõus tolmu ja prügi käes. Ootajad käivad niisugustest lahtistest nõudest mööda ja igaüks raputab oma varukate, riiete, suurrätikute ja turukorvide küljest mustust, tolmu ja neid pisikuid ja haiguse idusid piima sisse, mis leiduvad tal kodus. Et piim üks parematest söötadest on pisikute paljunemiseks, siis muutub see kõige tarvilikum toiduaine igasuguste haiguste levitajaks. Kahtlemata mängib piim suurt osa praeguses sarlaki epidemia levimises, sest igasugused streptokokkid paljunevad piimas väga edukalt. Ka piima mõõtmise nõusid hoitakse meil tihtipeale määrinud laul.

Nagu sellest lühikesest ülevaatest näha, on meie igapäevane piim must, saastunud tihtipeale võltsitud, solgitud ja lahja. Sellest tuleb, et Tallinnas nii vähe piima tarvitatakse. Minu kogutud andmete põhjal, mis praegu veel puudulikud, on selgunud, et Tallinn igapäev tarvitab piima umbes 25.000—30.000 liitrit, see teeb iga linnaelaniku kohta umbes 0,2 liitrit päevas. See on imestamise väärt vähe. Selle asemel tarvitatakse meil väga palju kohvi ja teed ning sellega ühes ka suhkrut. Täheandab aineid, mida kalli hinna eest välismaadelt sisse veetakse. Kuna meie oma maa kosutav toiduaine ei leia poolehoidu. Vae-

valt julgeb Tallinnas keegi juua keetmata piima. Seni aga kui inimestel puudub usaldus piima vastu, tarvitatakse seda vähe. See on ka teistes maades nii olnud. Kuid piima kontrolli eeskujuliku korralduse järele muutusid piima tootlemine ja müügikord sedavõrd heaks, et piim võitis usalduse elanikkude keskel ja piima tarvitamine kasvas kiiresti, nagu seda Põhja-Ameerika Baltimore kogemused selgesti näitavad. Prof. dr. Lichtenbergeri järele oli piima tarvitatus Baltimores 1922 a. 0,3 quarti (quart on umbes liiter) päevas, piimakontrolli ja sellega ühes ka piimaasjanduse uuele alusele seadmisega hakkas piima tarvitatus kiiresti kasvama ja oli 1924 a. juba 1,0 quarti ja 1925 a. 1,2 quarti inimese kohta päevas.

Ka teistes Euroopa linnades on piima tarvitatus palju suurem, kui meil Tallinnas. Nii näiteks tarvitab iga inimene päevas Praagas — 0,3 liitrit, Karlsbadis — 0,5, Baselis — 0,72, Zürichis — 0,7, Helsingis — 0,7, Oslos — 0,5, Rotterdamis — 0,5, Stockholmis — 0,57 ja Viinis — 0,4 liitrit.

Nagu sellest ülevaatest näha, on väga puudulik Tallinna piimaga varustamine. Sama puudlik kui piima tootlemine on Tallinnas ja selle ümbruses, on ka piima müügikord.

Kuidas saavutada siin parandust? P. K. „Estonia“ ettepanek Tallinna linnavalitsusele loodab parandust ainult piima müügi tsentraliseerimisest, mis viimase aja moodne nõudmine. Suurlinnade piimaga varustamise tsentraliseerimise vajadust on ka rõhutanud rahvusvahelised veterinaararstide ja piimaasjanduse kongressid. Seda on ka nõudnud korduvalt Saksa riigi veterinaar nõukogu ja linnade tegelaste kongressid, kuid asi ise ei ole nihkunud paigalt edasi. Ainult mõned üksikud Euroopa ja Ameerika suurlinnad on läbi viinud viimasel ajal linnaelanikkude piimaga varustamise tsentraliseerimise, nagu Mannheim Saksamaal, kuid need on esimesed pääsukesed.

Kas linnade piimaga varustamisel kauplemist tsentraliseerida või detentraliseerida, selle üle vaieldakse välismaadel veel praegugi ägedalt. Mõlemal vaatel on poolehoidjaid ja vastaseid. Tsentraliseerimise küsimus on tihedalt seotud kogu müügil oleva piima sundusliku pastöriseerimise küsimusega. Viimasel ajal soovitatakse piima pastöriseerimist nõnda nimetatud pikaajalise pastöriseerimise meetodi (Dauerpasteurisierung) järele, s. o. 61—63° C juures 30 minuti kestvusel ühes sellele järgneva piima madala jahutamisega. Selle meetodi järele pastöriseerides ei pidavat piim kaotama omi häid omadusi, nagu vitamiine, maitset jne.

Et need küsimused teaduslikult veel lõpulikult lahendamata ja kuuluvad vaielduste alla, ei peaks olema otstarbekohane teha lõpulikku otsust piimamüügi tsentraliseerimise küsimuses. Pealegi on see nõudmine tähtis suurlinnade kohta, kuhu kokku tuuakse piima mitmesaja kilomeetri kauguselt. Kui meie neid allikaid jälgime, kust varustatakse Tallinna piimaga, siis selgub, et:

- 1) Tallinna piirides asuvatelt lehmapidajatelt saadakse 2000 toopi;
- 2) Tallinna ümbruse talu- ja mõisa majapidamistest 13.000 „
- 3) raudteed mööda 15.000 „

Nagu sellest näha, lähivad Tallinna olud põhjalikult lahku suurlinna nõuetest ja meie juures ei saavuta piimamüügi tsentraliseerimine mitte neid tagajärgi, mida kätte saadakse suurlinnades.

Kahtlemata oleks piimakontrolli teostamine piimamüügi tsentraliseerimise juures lihtne, eriti kui linn võtaks selle oma kätte, kuid kindel on, et meie ei saavutaks sellega suuri paremusi meie piima tootlemise ja veo oludes ja sellega ühes ka mitte meie igapäevase piima headust. Meil tuleb ära teha minu arvates enne hulk eeltöid, kui maksab selle küsimuse lahendamisele asuda. Meie ligema tuleviku peatulesanne on ümber korraldada Tallinna piimakontrolli korraldust ja tihtlasi katsuda tõsta meie piima tootlemise, piimaveo ja piimamüügi eeltingimusi paremale järjele. Kõigepealt oleks soovitatav, et linnavalitsus ligemal ajal vastu võtaks ja maksta paneks uue sundmääruse piimaga varustamise asjus, mis on väljatöötatud ja linnavalitsusele esitatud tervishoiuosakonna poolt.

Piima ja piimasaaduste kontrolli korraldus.

Nagu linnavalitsused on seni hoolitsenud linnade küllaldase valgustamise, kanalisatsiooni, hea joogivee ja lihaga varustamise eest, samuti on nad kohustatud hoolt kandma ka linnaelanikkude varustamise eest hea, terve ja võltsimata piimaga ning piimasaadustega, sest piim kuulub niisuguste esimese järgu tähtsusega toiduainete hulka, mis kergesti rikki läheb, mida võib võltsida kergesti. Tervel piimal on ääretu suur tähtsus linnaelanikkude toitumise kui ka tervise kohta ning taudide ja haiguste vastu võitlemisel. Edasi kuulub piim niisuguste toiduainete hulka, mille headuse kaitseks üksik linnaelanik ei suuda midagi ette võtta, ega ära teha oma tervise kaitseks piima tarvitamisel, kui linnavalitsus ei ole loonud kindlat piimakontrolli. Kõigepealt kuuluvad hea ja terve piimaga varustamisele laste varjupaigad, kasvatusmajad, haigemajad jne.

Hea piimaga varustamisel on ka suur mõju alkoholismi vastu võitlemisel. Kõigis maades, kus piimakontrolli hea korralduse tõttu on võitnud piim laialisemate kihtide usalduse, on piima tarvitamine kasvanud ja ühes sellega vähenenud joovastavate jookide tarvitamine.

Tallinna sundmäärused piimakontrolli asjus on väga puudulikud. Nad püüavad kaitsta piimaostjat küll pettuste vastu, see on ostja rahakotti, kuid mitte nende tervist. Veel puudulikum, kui sundmäärus ise, on tegelik piimakontrolli korraldus. Seni on piirdunud see aeg-ajaliste proovide võtmisega ja trahvide määramisega võltsimiste ja pettuste kindlaks tegemise korral, kuid sellest kõigest on olnud vähe kasu.

Kõikide nende hädalohtude vastu ei suuda aidata piimakontrolli korraldus, mis käsitleb ainult pettuste vastu võitlemist, nagu koore eraldamist piimast, kui ka vee juurelisamist piimale, või ning hapukoore võltsimisi ja isegi mustuse ja saastumise vastu võitlemine ei anna tagajärgi, kui meie piimakontrolli teostamisele ei asu juba laudast peale.

Head piima võib saada ainult tervetest lehmadelt terves puhtas laudas, heade ja hoolikate piimalehma talitajate abil; see piim võib

alal hoida oma kõrget väärtust, kui piima tootlemine ja edasitalitus sünnib majapidamises kõige suurema hoole ja asjatundmisega. See on põhiõpetus, millele põhjeneb igasugune piimakontroll. Selle põhimõtte elluviimist tuleb toetada, arendada, selgitada igasuguste abinõudega.

Piima tervishoiulist kontrolli tuleks korraldada nendesamade põhimõtete järel, nagu on korraldatud lihakontroll, s. o. kogu Tallinnasse tulev piim peaks läbi käima enne müügile lubamist kontrollpunktist. Erandi sellele nõudmisele võiks teha ainult nende Tallinna linna piirides asuvate lehmapidajate kohta, kes oma piima kohe peale lüpsmist edasi annavad tarvitajale ilma vahelttalitajata, sest need linna piirides asuvad lehmapidajad kuuluvad linna loomaarsti alalise valve alla niihästi lehmalauda välise korra, kui ka lüpsilehmade tervishoiu suhtes.

Need põhimõtted on maksivad välismaadel piimakontrolli teostamisel. Kui tahetakse meil Tallinnas saada head piima, siis tulevad omaks võtta need põhimõtted ja asuda nende teostamisele.

Kuidas seda läbi viia tegelikus elus?

Selleks on kaks teed olemas: linnavalitsusel tuleks asutada kas tsentraal kontrolljaam, kust kõik linnas tarvitav piim peaks läbi käima, kontroleeritama temaomaduste suhtes enne müügile laskmist, s. o. samuti, nagu on maksev see liha kohta ammust ajast saadik; või jällegi asutada mitu väiksemat kontrollpunkti iga maantee ja Balti vaksali jaoks eraldi, mis oleks taluinimestele piimatoojatele hõlpsam. Praeguse linna laboratooriumile jääks tema praegused ülesanded, s. o. turult ja kauplustest võetud proovide kontroll, kui ka keerulistemate küsimuste lahendamine, mis võivad tekkida kontrollpunktides. Kontrollpunktides tuleks piim järelvaadata väljanägemise, lõhna, maitse ja silmanähtava mustuse poolest. Tuleks äramäärata piima reaktsioon, rasvasisaldavus kui ka erikaal. Tuleks teha alkohol- ja guajakproov ning tarbekorral eri proov piimast võtta edaspidise põhjalikuma uurimise tarvis laboratooriumis.

Et niisuguse kontrolli teostamine kuludega seotud ja et linnakasat mitte koormata uute väljaminekutega, tuleks sisse seada piimakontrolli maks, nagu see maksev on liha järelvaatamisel. Iga piima liitri pealt, mis tuleb linna, võetakse kontrollpunkti maksu ütleme 20—50 penni liitri pealt. Sel teel saadud summad kataks kõik kulud, mis piimakontrolliga seotud. Linnaelanikkudele ei muutuks niisugune väike maks sugugi koormavaks, sest selle asemele hakkaks linnaelanik saama palju paremat, puhast võltsimata piima. Juba praegu maksitakse heameelega linnas asuvatele piimalehmapidajatele paar marka toobi pealt rohkem, kui aga saadakse head piima.

Piimakontrolli sissetulekust peaks linn ka üleval pidama piima pastöriseerimise asutuse, milles puhastatakse piim, mis tuleb taudi kahtlasest majapidamisest või ümbruskonnast. Kui näiteks Raasiku või Viimsi ümbruses on tüüfus liikumas, siis tuleks pastöriseerida sealt piirkonnast tulev piim enne müügile lubamist.

See oleks kontrolli korraldus piima linna toomiseks. Kuid sellega ei tohi leppida piimakontrolli korraldus, vaid seda tuleb jätkata piimamüügi kohtades, s. o. piimakauplustes, meiereides, turul jne.

Kui Tallinna linnavalitsus uue sundmääruse vastu võtab piima ja piimasaadustega kauplemise kohta, mis tervishoiu osakonna poolt esitatud linnavalitsusele, siis kaob lahtine piimamüük ära toiduainetekauplustes ja selle asemele tulevad eripiimakauplused, mida kergem on pidada alalise kontrolli all, kui praeguseid toiduainetekauplusi, mida Tallinnas üle 500.

See oleks lühike piimakontrolli kava, mis annaks kahtlemata häid tagajärgi võrdlemisi väikeste kuludega. Selle juures ei pruugiks muutuda piimamüük kellegi monopoliks ja ei saaks rikutud praegune piimaga kauplemise põhimõte. Muidugi muutuks piimakontrolli korraldus vähe lihtsamaks, kui piimamüük tsentraliseerida sega-aktsiaühisuse kätte, nagu seda „Estonia“ soovib, või anda piimamüügi korraldus kontsessiooni alusel kellegi kätte, kuid minu arvates on Tallinn ja meie Eesti linnad sedavõrd väikesed, et siin on võimalik korraldada piimamüüki ja kontrolli ülaltoodud põhimõtete järel.

Piima headuse tõstmine ei tohiks lõppeda eeskujuliku kontrolli korraldusega linnas, vaid ta peaks ulatama ka maale karjalautadesse, jälgima piimakarjade pidamist, karjade tervislik seisukorda kohtadel. Eelnimetatud kontrollpunktid juhataksid jäljed kätte, kust kohast nimelt halb piim turule tuleb. Ta peab omaks ülesandeks võtma veiste tiisikuse vastu võitlemise. Piimakontrolli juhatus peaks organiseerima kursusi nende lüpsikarjade pidajate jaoks, kes toovad linna piima. Nendel kursustel tuleb selgitada kõigepealt lehmapidamise ja piimasaanduse puhtuse tähtsust, piima jahutamise, piimamüügi korraldust ühistegelistel alustel, piima linnaveo korda ühistegelistel alustel. Ka algatama karjalautade, jääkeldrite ja nendega ühenduses olevate jahutusruumide otstarbekohast ehitust jne.

Kui Tallinna linnavalitsus võtaks omaks selle kava teostamise, siis võiks tervendada võrdlemisi lühikese ajaga meie igapäevast piima sedavõrd, et piima tarvitus kasvaks praegusega võrreldes 4—5-kordseks. Sellel oleks määratu suur tähtsus otstarbekohase toitmise ja tervishoiu kohta.

Sundmääruse eelnõu piimakarjapidamise ja piima ning piimasaadustega kauplemise kohta.

§ 1. Igaüks, kes Tallinna linna piirides piimalehmi peab või nende piimaga kaupleb, või inimestele toiduks tarvitada annab, peab ennast registreerima linna Tervishoiu Osakonnas ühe kuu jooksul peale käesoleva sundmääruse maksimahakkamist, üles andes oma elukorterit, lehmade asukoha ning lehmade arvu.

§ 2. Lehmalaudade avamine sünnib linnavalitsuse looga, pärast seda, kui ruumid tervishoiu- ja ehitusosakona esitajate poolt selleks kõlbuliseks on tunnustatud.

Märkus: Lehmalaudade ehitust võib ära keelata: loomade arstimiskohtade hoovides, nende vabrikute ja tehaste hoovides, mis loomadest saadudprodukte, nagu nahku, sarvi, kapju,

konte j. m. ümber töötavad, niisama ka nendes hoovides, kus kalsude ja kontide ladud on, ning üldse kõikides sarnastes kohtades, kus kahjulikud ja külgehakkavad ained piima võivad rikkuda.

§ 3. Lehmalaudad peavad olema valged, õhurikkad ja ruumikad ning elukorteritest eraldatud kindlad ehitused. Iga suure looma kohta peab vähemalt 1,5 meetrit laiuti ja 3 meetrit pikuti põrandapinda tulema, ühes ärajooksu rennidega arvates. Lauda kõrgus peab olema vähemalt 2,5 meetrit.

§ 4. Puust lehmalaudade sisemised seinad peavad 1,75—2 meetri kõrguseni õlivärviga kaetud või üle lubjatud olema, kuna aga kivist ehituses neid niisama kõrgelt tuleb tsemendiga katta ehk krohvida.

Laudaseinu ja -lage peab iga aasta vähemalt üks kord üle lubjatama ehk põhjalikult puhastama.

§ 5. Laudapõrand peab nii olema ehitatud, et sealt vedel mustus läbi ei pääseks. Sellepärast peab põrand olema: kindlast ja kergestipuhastatavast materjalist, nagu tsemendist, betoonist, asfaldist, tellis- ehk paekivist, mis üksteisega tsemendi abil on liidetud, paksudest ja hästi kokkusurutud laudadest. Latripõrand olgu umbes 10-sentimeetrilise kallakuga ärajooksu renni poole.

Märkus: Laudadest või paekivist tehtud põrandaalune olgu tambitud saviga täidetud, samuti ka § 6 tähendatud ärajooksukraavid ja virtsakaevud.

§ 6. Ärajooksukraavid lehmalaudades peavad olema veekindlad ja kergestipuhastatavast materjalist, ühenduses linna kanalisatsiooniga ehk väljaspool lauta oleva veekindla virtsakaevuga.

Märkus: Mustuse ümberpaigutamine vastuvõtmise kaevudest õue ehk tänava ärajooksukraavidesse on keelatud.

§ 7. Lehmalaudade juures peavad olema veekindlad väljastpoolt tõrvatud või õlivärviga ülevärvitud ja seestpoolt äratõrvatud kastid ehk tsemendist augud sõnniku kogumiseks. Nendel kastidel peab kindel kaas olema. Sõnnikukogumise kaste ja auke peab, samuti nagu virtsakogumise kaste, täissaamise puhul tühjendatama.

§ 8. Lehmi peab puhtalt peetama, vähemalt kord päevas harjaga ja kamiga puhastatama. Mustakssaanud põhk ja väljaheited peab vähemalt üks kord päevas laudast eemaldatama. Tarvitatud voodipõhku ja muid jääneid ei ole lubatud aluspõhku panna.

§ 9. Hakkavaid haigusi ja lahtist tiisikust põdejad, kui ka isikud, kelle käte peal mädanevad haavad on, tulevad loomade talitamisest, piima lüpsmisest ja muist toimingutest, mida piimaga tuleb teha, ja piimanõude puhastamisest kõrvaldada.

Sama on maksev nende kohta, kes ülevalnimetatud isikuid ravitsevad, nende väljaheidetega ja pesuga kokku puutuvad.

Lehmalüpsjad peavad enne lüpsmist oma käed vee ja seebiga põhjalikult puhtaks pesema ja lüpsmise ajal puhast, ainult selleks otstarbeks tarvitavat, põlle kandma.

§ 10. Kui piimakaupluse, lüpsilehma pidaja või piimakoguja asukohas, kust piima linna tuuakse, on ilmsiks tulnud koolera, katk, rõuged, pidalitõbi, kõhutüüfus, plekiline soetõbi, verine kõhutõbi, difteritis, sarlakid, hakkav kuklakangestus ja suu- ja sõrataud, siis on piimaga kaupleja, piimakarja omanik või piimakoguja kohustatud sellest linna tervishoiuosakonnale viimata teatama, kelle kohuseks on tarbekorral abinõude tarvitusele võtmise haiguse levimise ärahoidmiseks.

§ 11. Igakordse lüpsmise eel peab lehma udar ja nisad vee ning seebiga puhtaks pestama ja puhta käterätikuga kuivatatama.

§ 12. Lehmade haigeksjäämise puhul peavad lehmade omanikud ehk nende asemikud sellest 12 tunni jooksul linna loomaarstile teatama.

§ 13. Sigade hoidmine lehmalaudades on keelatud. Hobuste ja teiste loomade hoidmine on ainult vaheseina taga lubatud. Ka ei tohi lautades kõrvalisi asju peale ühepäevase loomade toidu- ja joogitagavara pidada.

§ 14. Pärast lüpsmist peab piim ruumidest ära viidama. Piima jahutamine laudaruumides on keelatud. On keelatud piima alal hoida ruumides, mida elu- või magadisuurimiseks tarvitatakse, või mis niisuguste ruumidega otsekohe ühenduses on, kui ka ruumides, mis väljakäigukohtade läheduses või milles lehkavaid, käärivaid ja mädanevaid aineid leidub.

Ruumid, kus piima alal hoitakse, peavad alati puhtad, ilma tolmuta, hästi tuulutatud ja jahedad olema.

§ 15. Nõud, milles piima hoitakse, piima veetakse või piima mõõtmiseks tarvitatakse, võivad olla puust, klaasist, kivist, inglistinast, emailitud ehk inglistinaga tinutatud vasest jaraudplekist.

Piimanõude muuks otstarbeks tarvitamine on keelatud. Piimavedamise nõude avaus, välja arvatud klaasnõud, peab vähemalt 12 sentimeetrit lai olema. Piimanõude kaaned peavad avaust tihedalt täitma. Piima võib kauplustes ainult kaanega kaetud nõudes hoida.

§ 16. Piimanõud, milles piima müügil tuuakse ehk milles piima müügi-kohtades hoitakse, peavad kandma selget silmapaistvat pealkirja „Täispiim,“ „Kooritud piim,“ mis nõusolevat piimasorti peab tähendama.

Need pealkirjad peavad nõu küljes sedaviisi olema, et neid ära võtta, ära pühkida ega ära pesta võimalik ei oleks.

Kooritud piima hoidmiseks ja veoks tarvitavatel nõudel peab peale selle veel välispidi teisevärvilisel põhjal vähemalt 3 sentimeetri laiune punane ringjoon olema. Kui piim kinnistes pudelites müügil läheb, peab iga pudel ülevalnimetatud pealkirjadega varustatud olema.

§ 17. Kõiki piima hoidmise, vedamise ja mõõtmise nõusid peab peale tarvitamist vähemalt üks kord päevas põhjalikult pestama ja pärast pesemist keeva vee või 100° C. sooja auruga üle loputatama. Kuivatamiseks tulevad nõud ülemlise otsaga allapoole pöörata. Piimanõude pesemiseks on lubatud tarvitada vett ainult linna veevärgist või niisugustest kaevudest, mille vee tarvitamine on tervishoiuosakonna poolt lubatud. Soodavee tarvitamise korral piimanõude pesemiseks peab neid puhta veega üleloputamise läbi soodast täieliselt vabastatama.

§ 18. Piimaveoks tarvitatavad veoriistad olgu alati puhtad. Nendel veoriistadel on keelatud vedada aineid, mis piimanõusid võivad määrida.

§ 19. Igaüks, kes piimaga soovib kaubelda, peab sellest linnavalitsusele ette teatama, üles andes ruume, mis on määratud piima alalhoidmiseks ja müümiseks.

Samuti peab teatama, kas kauplemine sünnib oma lehmadel või oma ja võõrastelt lehmadel või ainult võõrastelt lehmadel saadud piimaga. Võõra piima allikad peab täpselt üles andma.

Piimaga kauplemise alustamisest, lõpetamisest, kui ka igast muudatusest piimasaamise kohtade suhtes peab linna tervishoiuosakonnale 3 päeva jooksul teatama.

§ 20. Piima ja piimasaadusi on lubatud müüa:

1. Piimakauplustes;
2. eriti selleks lubatud müügikohtades;
3. piimalehma omaniku kodust.

§ 21. Piimakaupluse ruum ei tohi eluruumidega sisemiselt ühenduses olla ja peab vähemalt 40 kantmeetrit suur olema. Ruumi muuks otstarbeks tarvitamine on keelatud.

§ 22. Piimakaupluse põrand peab olema kivist, asfaldist, tsemendist ehk muust kindlast ilma pragudeta, vett mitte läbilaskvast materjalist, seinad samuti siledast, veekindlast materjalist. On kaupluse seinad puust, peavad nad valge õlivärviga värvitud olema.

§ 23. Piimakaupluses peab olema veevärgi ja õhupuhastuse sissesead. Asub kauplus niisugusel tänaval, kust puhtavee torud läbi ei käi, peab kaupluses olema sellekohane pesunõu jooksva veega.

§ 24. Piimakaupluse letid peavad olema poleeritud kivi- või klaastahvilitest. Kui letid ja riulid puust, siis peavad nad valge õlivärviga värvitud olema; samuti ka kogu mööbel.

§ 25. Piimakauplus ja selle sissesead peavad alati korras ja puhtad olema. Põrandavaipade ja kardinat tarvitamine ei ole lubatud.

§ 26. Piimakaupluses ametis olevad isikud peavad olema valgetes, pestavates, kitsaste varrukatega riides. Pealisriiete jaoks olgu sellekohased kapid.

§ 27. Piimakaupluses on tubakasuitsetamine keelatud.

§ 28. Piimakauplustes on lubatud peale piima, koore ja neist valmistatud saaduste hoida ja müüa veel leiba, mune, mett, toiduaineid, mida alal hoitakse õhukindlalt suletud nõudes, vorste, sinki ja karastavaid jooke pudelites. Pudelite hoidmine korvides ja kastides on kaupluses keelatud. Juustu hoidmiseks peab kindel kapp olema.

§ 29. Toiduainete kauplustes on lubatud piima müüa ainult kinnistes pudelites.

Märkus: Lahtistest nõudest piimamüük on toiduainete kauplustes tervishoiuosakonna nõusolekul lubatud kuni 31. maini 1927. a.

§ 30. Kõik Tallinna linna piirides leitav piim, olgu see kas müügil, hoiul, transporteerimisel raudteel või väljalaadimisel raudteejaamades või sadamates, kuulub tervishoiulise valve alla ja peab täpselt vastama käesoleva sundmääruse nõuetele niihästi oma omaduste kui ka nõude suhtes, milles teda hoitakse või transporteeritakse.

§ 31. Lehmapiima ja alljärgnevat piimasaadusi lubatakse Tallinna müügile tuua ja nendega kaubelda järgmiste nimetuste all:

1. Täispiim (koorimata piim), see on piim, mis on saadud lehma kogu lüpsist ja millelt ei ole midagi ära võetud ega ole midagi juurde lisatud ning mille rasvasisaldus ei tohi alla 3% ja kuiv järeljääk mitte alla 11% olla.

2. Kooritud piima all mõistetakse piima, mille rasvasisaldus alla 3% on; ka kooritud piimale on keelatud midagi juurde lisada. Täispiima ja kooritud piima segu on lubatud müügile ainult kooritud piima nime all; kooritud piim peab sisaldama vähemalt 0,5% rasva.

3. Lastepiima ja muude sarnaste piimanimetuste all, mis täispiimast paremaid omadusi peab rahvale kindlustama, mõistetakse niisugust piima, mis vastab alljärgnevatele nõuetele:

- niisuguse piima saamiseks määratud lehmad tulevad eraldi laudas, teistest loomadest lahus pidada, missugune laut peab olema ruumikas, valge, kergesti tuulutatav, veekindla põrandaga ja heade virtsarennidega ning veesiseseadega.
- lehmad tulevad enne nimetatud lauta mahutamist ametliku loomaarsti või linna tervishoiuosakonna poolt valitud loomaarsti poolt nende tervise suhtes järele vaadata ja tuberkuliniseerida; ainult niisuguseid lehmi võib nendesse ruumidesse mahutada, keda ülalnimetatud loomaarst tiisikusevabaks ja muidu terveks on tunnistanud; muid loomi on keelatud sellesse lauta paigutada; tuberkuliniseerimist peab vähemalt kord aastas korratama; peale selle peavad need loomad alalise loomaarstlise valve all olema ja vähemalt iga 3 kuu tagant üle vaadatama. Loomaarst on kohustatud ülevaatusel andmeid selleks määratud raamatusse kandma, mille ettenäitamist tervishoiuametnikud võivad igal ajal nõuda;
- igast lehma haigeksjäämisest on looma omanik kohustatud loomaarstile teatama; haiged loomad tulevad viibimata sellest laudast eraldada ja nende piima on keelatud lastepiimaks tarvitada; koht, kus haige loom asus, tuleb puhastada ja desinfitseerida;
- lehmad, kes viimases kandmise ajajärgus, tulevad laudast eemaldada ja neid võib 14 päeva pärast poegimist uuesti sellesse lauta tagasi tuua;
- lehmi peab laitmata puhtuses pidama, neid peab igapäev kammi ja harjaga puhastatama ja kust tarvis ka pestama; hallitanud

ja paha lõhnaga õlgi kui ka tarvitatud voodipõhku ja muid jääneid on keelatud aluspõhuna tarvitada;

f) loomatoiduks võib ainult niisugust toitu tarvitada, mis loomaarsti arvamise järgi piima peale halba mõju ei avalda; käärinud toiduained, samuti käärinud juurviljapealseid on keelatud toiduks tarvitada;

g) lüpsmist peab piinlikult puhtalt toimetatama: enne lüpsmist peab udarad kuivalt üle pühitama ja peale selle kuivalt või rasvaga vähe kokkutehtud villase lapiga üle hõõrutama; nisade esimese sõõratuste piima ei ole lubatud lüpsikusse tõmmata; piim tuleb viibimata peale lüpsmist laudast ära viia; ruumidesse, kus lastepiima jahutatakse, pudelitesse valatakse jne. ei ole lubatud teisi piimasorte tuua; lastepiim tuleb peale lüpsmist viibimata läbi kurnata, läbi iseäralise kurna või filtri, mille peale tarvitamist kohe peab läbi keetma. Sel juhtumisel, kui lastepiim ei lähe otsekohe tarvitajate kätte, peab teda jahutamise aparadi abil 10° C. ära jahutama.

h) lastepiima on lubatud ainult läbipaistvast klaasist pudelites, mis vastava pealkirjaga varustatud, ja niiviisi müügile lasta, et ostjal kindlustus oleks, et piimapudelit ei ole keegi pärast kinnipanemist avanud. Pudelid peab piimavalmistaja juures piimaga täidetama ja kinni pandama; pärastpoolne piimapudelite täitmine on keelatud.

i) Piimapudelid peab hoolega puhastatama: pesemiseks võib ainult harju tarvitada, mida iga tarvitamise järele peab läbi keetma; pärast pesemist tuleb vesi pudelitest eemaldada;

k) piim peab võimalikult peale saamist kohe tarvitajatele ära saadetama; enne lõunat saadud piim tuleb kõige hiljem samal päeval ja peale lõunat saadud piim kõige hiljem järgmise päeva hommikupoollel tarvitajate kätte toimetada; vanemat piima lastepiimaks müüa on keelatud; piima soojus ei tohi hoidmise ja saatmise ajal üle 14° C. tõusta.

4. Keedetud, steriliseeritud ja pastöriseeritud piima lubatakse ainult nende nimetuse all müüa. Keedetud piima nime all mõistetakse piima, mis kuni 100° C. palavaks aetud või 90° C. juures 15 minuti jooksul soendatud.

Steriliseeritud ja pastöriseeritud piima all mõistetakse piima, mis kohe peale lüpsmist ja läbikurnamist vastavates aparatuurides korrapäraselt on käsitatud ja soendamise ajal õhukindlatesse nõudesse kinni pandud, milles see tarvitajatele välja müüakse.

5. Koore all mõistetakse piimast separaatori abil või muul teel eraldatud rasvasemat piimaosa, mis vähemalt 12% rasva peab sisaldama. Vahukoore peab vähemalt 25% rasva sisaldama.

6. Võipiima on keelatud piima nime all müüa.

7. Hapukooreks nimetatakse koort, mis seisemise ehk juurdelisanduste mõjul hapuks ja paksums on läinud. Temas ei tohi mitte alla 25% rasva olla.

8. Hapupiima nimetuse all tuleb mõista täispiima, kooritud ehk pastöriseeritud piima, mis iseseistes hapuks on läinud ehk puhta kultuuri ja hapupiima lisanduse tõttu hapnes.

§ 32. Kõik eelmises § nimetatud piima- ja kooresordid peavad iga-sugusest mustusest ja kõrvalistest lisandustest vabad olema.

§ 33. Keelatud on müüa ja inimestele toiduks tarvitada piima, mis tervisele kahjulik, rikki läinud, võltsitud või on saadud lehmadel:

- kes on põrnataudi, kopsutaudi, kohiseva muhutada, marutaudi, rõuge, udara- ja ilmse tiisikuse haiged, või haiged, millega kaasas käib kollatõbi, pasandus, veremädastus, veremürgitus, kõrge palavik või kellel puhastus ei ole peale poegimist ära olnud, kelle emakoja mädapõletik on;

- b) keda on arstitud rohtudega, mis piimasse üle lähevad, nagu arsenicum, elavhõbeda preparaadid, joot, krotoonõli, aloe, eseriin, pilokarpiin ja muud alkoholiidid, enne kui kolm päeva on mööda läinud viimasest nimetatud rohu andmisest;
- c) kui piim on sinine, punane või kollane, mõru, soolane, hapuks läinud, paha lõhnaga, limane või veniv, hallitanud, verdsisaldav;
- d) kui piimale on konserveerivaid aineid juurde lisatud.

§ 34. Teiste loomade piima kohta, mis müügile tuleb, on maksivad käesolevad määrused.

§ 35. Piima preparaate võib ainult piimast valmistada, mis vastab nende määruste nõuetele ja neid on lubatud ainult nende otsekoheste nimetuste all müügile lasta.

§ 36. Tallinnas on lubatud või nime all ainult loomulikku ja võltsimata lehmavõid müüa.

§ 37. Eksportvõi peab valmistatud olema kuni 80° C. soendatud koorest, kultuurhappega, ja ei tohi üle 15,5% vett sisaldada.

§ 38. Pariisivõi peab valmistatud olema kuni 90° C. soendatud koorest ja ei tohi üle 17,5% vett sisaldada.

§ 39. Kõõgivõi ei tohi üle 18% vett sisaldada.

§ 40. Või alalhoidmiseks võib tarvitada ainult keedusoola. Või värvimiseks on keelatud tarvitada aniliin- ja teisi kahjulikke värve.

§ 41. Koloniaal- ja toiduainetekauplustes lubatakse võid hoida ainult klaasi all.

§ 42. Lehmavõid lubatakse ainult kaalu järele müüa. Kõik või valmistamise, vedamise ja müümise juures tarvitusele võetud asjad, riistad, töö- nõud, pakkimise materjalid j. m. peavad ilmlaitmata puhtad ja korralikud olema, kusjuures või ümbermähkimiseks ainult puhas veekindel paber (pergamentpaber) lubatud on.

§ 43. See sunduslik määrus tühistab volikogu poolt 30. VI. ja 25. XI. 1909, 30. III. 1911; 2. X. 1913 ja 1. IV. 1915 vastuvõetud määrused „Piima, koore ja või müümise kohta“ ja 16./22. XII. 1909, 31. III. 1910 ja 1. IX. 1915 määrused lehmalaute ja tallide kohta selles osas, mis lehmalautesse puhtub.

§ 44. See määrus astub jõusse peale avaldamist „Riigi Teatajas.“

Sanitaar-hügieeniline järelvalve piimtaalitudes.

Emil Ruber.

Meie kiiresti arenev piimaasjandus on võrdlemisi lühikese ajaga välja kujunenud riigi kandvamaks majandusliseks jõuks. Juba 1925. a. seisis meil või väljaveoainena esimesel kohal, andes riigile 2 miljardi Emk. eest välisvaluutat. Möödunud aastal on see summa veelgi suurenenud, vaatamata inglise söekaevurite streigi mõjul tunduvalt langenud võihindade peale. Vastavalt või hulgale kasvab ka produtsentide arv. Seni on piimasaaduste väljaveo kontrolljaama poolt registreeritud ümargusest 470 piimatalitust, kellele luba on antud väljaveo võid valmistada. Kuigi talve kuuldel teatud arv piimatalitusi on sunnitud, piima vähesuse tõttu ajutiselt oma tegevust katkestama, on siiski töötavate piimatalituste arv ka talvekuudel 400 ümber.

Piim, mis ümbertöötamiseks piimatalitustesse kokku veetakse, sisaldab sagedasti patogeenseid mikroobe nagu bac. tuberculosis, bact. typhi ja paratyphi, suu- ja sõrataudi viirus ja teised. Osa tähendatud mikroobe satub piima separeerimisel koosseisusse*), osa läheb kooritud piima ja kaunis suur osa peatub separaatori limas. Nad lähevad üle piimasaadustesse; ega hävine ka mitte koore hapendamisel. Seega leidub neid ka hapukoore võis eluvõimsatena. Nii hinnatakse bac. tuberc. elukestvus võis 10—14 päeva, juustus mitmed nädalad ja isegi mõned kuud.

Bact. typhi ja paratyphi elukestvus mitmesugustes piimasaadustes on järgmine:

Piima saadused	Bact. typhi	Bact. paratyphi
Hapupiim	Kuni 5 päeva	Kuni 8 päeva
Kefiir	„ 5 „	„ 5 „
Joughurt	„ 3 „	„ 4 „
Rõõsakoore või	„ 26 „	„ 33 „
Hapukoore või	„ 26 „	„ 33 „
Kohupiim, laabiga valmistatud	„ 12 „	„ 12 „
Kohupiim, hapupiimast valmist.	„ 8 „	„ 12 „

Sellest on näha, kuivõrd hädaohtlikud võivad tervishoiuliselt olla piimatalitustest müügile minevad piimasaadused ja kooritud piim nii loomadele kui ka inimestele.

Kuna piim kuulub kiiresti rikki minevate toiduainete hulka, siis peavad ruumid ja sisseseade sellekohastele nõuetele vastama, samuti ka ümbertöötamise viis ja piima käsitlemine, et piimatalituse personaali hooletuse läbi alaväärtuslist ja tervishoiuliselt kardetavat toiduainet ei valmistataks ega müügile lastaks.

Loomatevishoiu Peavalitsuse ringkiri 16. sept. 1925. a. nr. 2079 kohustab loomaarste nende jaoskonnas olevaid piimatalitusi sanitaarse järelvalve alla võtma. Selle eeskirja teostamine võib arstidele, vastavate juhtnööride puudusel vahest raskusi tekitada. Kuna aga kõne all olev küsimus on suure tähtsusega nii tervishoiuliselt kui ka majandusliselt, siis oleks alljärgnevate ridade sihiks anda selgitust selle kohta, kuidas teostada asjalikku ja kasutoovat sanitaar-hügieenilist järelvalvet piimatalitustes.

*) On kindlaks tehtud, et kooses leidub bac. tuberc. palju suuremal arvul, kui kooritud piimas, mis seletatav sellega, et separeerimisel bac. tuberc. rasvakerakestega kaasa kistakse ja koore juhesse asetatakse, mida soodustab ka bac. tuberc. erikaal.

Siin ei oleks ehk üleliigne tutvuneda põllutööministri määrustega piimasaaduste väljaveo kontrolli teostamiseks, missugused möödunud aasta detsembrikuu lõpul täiendati mõnesuguste paragrahvidega ning ligemal ajal „Riigi Teat.“ avaldatakse. Alljärgnevas olgu toodud mõned §§, millel oluline tähtsus sanitaar-hügieenilise järeelvalve suhtes.

Väljavõtte põllutööministri määrustest piimasaaduste väljaveo kontrolli teostamiseks.

A. Üldine osa.

§ 1. Piimasaaduste väljaveo kontrolli teostab põllumajanduse peavalitsusele alluv piimasaaduste väljaveo kontrolljaam...

§ 1. Kontrolljaama ülesandeks on piimasaaduste väljaveo kontrolli teostamine järeelvaatuste, proovide võtmise, hindamise ja uurimiste teel, abinõude tarvitusele võtmine avalikuks tulnud puuduste ning väärnähtuste kõrvaldamiseks ja piimasaaduste valmistamise, alalhoidmise ja transporteerimise järeelvalvamine.

§ 3. Välja vedada on keelatud võid, mis sisaldab: a) rohkem kui 16% vett, b) konserveerimisaineid, peale keedusoola, c) võirasva alla 80%, d) kahjulikke värviseid ja e) mis on valmistatud pastööriseerimata koorest, ehk koorest, mis temperatuuri juures alla 80° C. pastööriseeritud, kui ka võid, mis muidu nende määrustele ei vasta.

B. Piimatalituste järeelvalve.

§ 10. Kõik piimatalitused, kus soovitakse valmistada piimasaadusi väljaveo otstarbel, vaadatakse koha peal järele kontrolljaama juhatajale antud palvekirjade põhjal.

§ 11. Järeelvaatusel selgitatakse, kas piimatalituse asukoht, ruumid ja sisseseaded rahuldavad tervishoiu ja puhtusnõudeid ja võimaldavad valmistada välisturgudele vastavaid piimasaadusi ning kas piimatalitust küllalt asjatundlikult juhitakse.

§ 14. Registreeritud piimatalitused on kohustatud:

3) selle eest hoolt kandma, et piimatalituses ja koorejaamades:

- a) ruumid oleksid puhtad ja valged;
 - b) seinad oleksid puhtad, tarvilisel korral lubjatud, kui õlivärviga värvitud, siis pestud;
 - c) põrandad, masinad, riistad ja nõud oleksid korras ja puhtalt hoitud;
 - d) ruumi ei tarvitataks elamiseks ega ühegi töö jaoks, mis ei seisa otsekohe ühenduses piima ümbertöötamisega;
 - e) aknad suvel kõrbe vastu kinni kaetakse traatvõrgu ehk marliga;
 - f) piimatalituse ruumides oleks korralik õhupuhastus;
 - g) head vett oleks küllalt tarvitada;
- tarvitatud vesi piimatalitusest ja koorejaamades eemale juhitaks hästi kinnises torustikus vähemalt kahe lampkasti kaudu;
- i) piimatalituste esine ja lähem ümbrus oleksid puhtalt hoitud;

j) jääd küllalt jätkuks või alalhoidmise ja suvise töötamise jaoks, kui ei ole mehaanilist sisseseadet;

k) külgehakkavaid haigusi põdejad isikud ei töötaks.

7) Kontrolljaama nõudmisel viibimata kõrvaldama vigade ja puuduste põhjused, mis piimasaaduste juures ilmsiks tulnud.

9) Puhtusproove kõikide piimatoojate piimast võtma vähemalt kaks korda kuus.

§ 15. Registreeritud piimatalituse revideeritakse vähemalt üks kord aastas. Revideerimise kohta seab revident kokku akti, millele alla kirjutab peale revidendi piimatalituse omanik ehk selle volinik. Akt saadetakse kohe kontrolljaamale. Akt peab sisaldama andmeid ruumide ja sisseseadete seisukorra, puhta- ja mustavee käsitlemise, piimaheaduse kontrollimise jne. kohta.

§ 16. Piimatalitused, kus § 14 nimetatud kohustusi ei täideta, kustutatakse registreeritud piimatalituste nimekirjast.

Loetletud määrustes omavad sanitaar-hüg. järeelvalve suhtes erilise tähtsuse §§ 3 ja 14 — punkt 3 ja 9.

Piimatalituste järeelvaatamiseks tuleks moodustada komisjon, kuhu kuuluksid peale loomaarsti üks kohalik politsei ametnik ja järeelvaatusele määratud ühispiimatalituse juhatuse esimees ehk üks juhatuse liige.

Kuna Tervishoiu Peavalitsus on arstidele analoogilise korralduse teinud piimatalituste järeelvalve suhtes, siis oleks soovitatav, et komisjoni kuuluks ka kohalik arst. Järeelvaatus peaks sündima etteteatamata.

Järeelvaatusel tuleks küsimuse alla järgmised punktid:

- 1) Piimatalituse asukoht;
- 2) piimatalituse välimus, hoone väline puhtus, esine ja ümbrus, õu, hobuste kinnisidumise koht, sigalad, laudad, tallid ja väljakäigu koht;
- 4) piimatalituse sisemus ühes kõigi piimatalituse juurde kuuluvate kõrvalruumidega.
- 5) Sisseseade — masinad, piimanõud ja riistad;
- 3) piimatalituse varustamine puhta veega ja tarvitatud vee ärajuhtimine;
- 6) piimatalituse personaal;
- 7) piima vastuvõtmise ja ümbertöötamise viis.

1. Piimatalituse asukoht.

Piimatalitus peab asuma kohal, kus võimalik küllaldaselt head vett saada ja kus oleks tarvitatud vee (uhtvee) ärajuhtimise võimalus. Piimatalituse läheduses ei tohi olla lõhnavate ainete tööstusi, hoiuruume jne., kust lõhn võiks piimatalituse ruumidesse tungida. Piim ja selle saadused sisaldavad või rasva, millel on suur lõhnade absorbeerimisvõime.

2. Piimatalituse välimus.

Piimatalituse hoone välised seinad, ukсед, aknaklaasid, raamid jne. peavad olema puhtad, vabad sõnnikust ja hallitusest. Hoone esine, õu ja eriti hobuste seisukoht peavad koristatud olema igasugustest lagu-

nevatest orgaanilistest ainetest ja virtsast. Õues ei tohi olla seisvaid veelõikuseid, mis haisu sünnitavad; sigade koplit, haisevaid kraave ja muid haisu tekitavaid põhjusi; samuti hoone ümbruses vedelevaid vanakraami ja koli. On hoone läheduses kasvavad puud ehk põõsad hoone niiskuse põhjuseks, tulevad nad maha raiuda. Hobuste kinnisidumise koht, sigalad, laudad, tallid ja väljakäigukoht peavad kaevust cemal olema (soovitav 20 meetrit), et nendest kohtadest kaevuvee roiskumine pinna vee kaudu ei sünniks ja et tähendatud hoonetes olev hais piimatalituse ruumide õhu rikkumise põhjuseks ei oleks.

3 Piimatalituse varustamine puhta veega ja uhtvee ärajuhtimine.

Piimatalituses peab küllaldaselt olema haiguste idudest vabat, puhast, kõrvalmaitseta, lõhnata ja värvita vett, millel on eriti suur tähtsus. Kaev peab olema kindlalt ehitatud ja laitmata seisukorras pinna — kui ka igasugu roiskunud vee sissesattumise eest kaitstud. On kaevuvee roiskamise hädaoht olemas, on soovitatav kaevu rakete ümber paari meetri sügavuselt ja umbes meetri laiuselt savikiht panna, mis pinna vett läbi ei lase. Kõige parem on aga, kas uus kaev ehitada või vana süvendada. Lahtisel kaevul peab katus peal olema ja kaev kaanega kaetud.

Möödunud suvel toimetasid 4 loomaarstiteaduskonna üliõpilast kontrolljaama ülesandel piimatalituste kaevude vee uurimist. Läbi vaadatud sai 270 piimatalituse kaevu. Saadud andmetest selgus, et paljudes piimatalitustes tarvitata vesi ei vasta nõuetele. Kontrolljaam on samme astunud filtrite tellimiseks, mille abil oleks vee puhastamine võimalik.

Nagu §14 h) tähendatud, peab uhtvesi ärajuhutama hästi kinnise torustiku ja vähemalt kahe lampkaste kaudu. Uhtvee väljajooksukoht piimatalituse ruumis peab olema restiga kaetud ja halva lõhna piimatalituse ruumi sattumise eest veekihiga kaitstud.

4—5. Piimatalituse sisemus ühes juurdekuuluvate ruumidega.

Määrustes on § 14 selle küsimuse kohta üldised juhtnõõrid antud. Siin oleks ehk järgmist juurelisada.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata hallituse peale. Tähtis on, et ruumid ja piimanõud oleksid hallitusest vabad. Leidub kusagil hallitust, tuleb puhastus ette võtta: seinad, lagi jne. üle lubjata (lubjale võib paar % cupr. sulfuric. juure lisada), piimanõud desinfitseerida — puust nõusid veega ja metallnõusid sooda lahuga.

Piimaga kokku puutuvad metallriistade osad, nagu separaatori taldrikud ja muud osad, pastõrisaatori segaja, piima- ja koorekannud jne. ei tohi roostetanud olla. Piimanõud ja riistad tulevad töö lõpul hoolsasti puhastada ja kuivalt hoida. Separaatori taldrikud kui ka muud lahtivõetavad piimaga kokku puutuvad masinate metallosad tulevad kuivas kohas kaetult hoida. Harjad ja muud puhastamise abinõud peavad olema puhtad, kaseiini osakestest ja rasvast vabad. Põrand peab olema sile ja veel vaba ärajooks. Kõiksugu kõrvalise kraami hoidmine ei ole lubatud. Nähtaval kohal peab piimatalituse ruumides suitsetamise ja põrandale sülitamise keeld olema. Samuti on keelatud koorte, kasside

ja muude loomade piimatalituses viibimine; hoolt kanda, et rotte ja hiire ei sigineks. Või sool kui ka võitunnide lauad tulevad kuivas ja puhtas kohas hoida — sool kinni kaetult.

6. Piimatalituse personaal.

Piimatalituses töötav personaal peab töö ajal puhast põlle kandma. Piimatööstust juhtival meieril peavad haistmiselundid tundelikud olema, mida tarviikul korral komisjon kontrollida võiks.

7. Piima vastuvõtmine ja ümbertöötamise viis.

Piima vastuvõtmisel peab meier igat erimajapidamisest toodud piima meelte proovide abil kontrollima. Piima lõhna, maitse, värvi ja konsistentsi järele võib piima häädust kontrollida ja kõlbmatuid piimasid eraldada. Erilist tähelepanu tuleb pöörata määrustes ette nähtud piima puhtuse proovide tegemise täitmisele.

Kaaluvann peaks olema varustatud sõelaga, mis võimaldaks piimas oleva mustuse eraldmist.

Koore pastõriseerimist, millel on suur tervishoiuline tähtsus, tuleb võimalikult täpselt kontrollida. Koore pastõriseerimine sünnib harilikult 85—90° C. juures, kuid mitte madalama temperatuuri juures, kui määrustes ette nähtud 80° C. Pastõriseeritud koort võib kontrollida Rothenfusseri reaktsiooni abil, mida komisjon koha peal võib teha. Rothenfusseri reaktsioon on üldjoontes järgmine: vesiniku ülihapendist teatud entsüümi toimel vabanenud hapnik reageerib in statu nascendi parafenilendi-aminehlorhydraadi ja Guajakooliga andes värvilisi ühendeid. Piima ehk koore pastõriseerimisel 80° C. ja kõrgema temperatuuri juures hävineb tähendatud entsüüm ja värvi reaktsioon ei teki.

Rothenfusseri reaktsiooni tehakse järgmiselt:

A. Reaktiivid.

1. Rothenfusseri reaktiiv (1 gr. parafenilendiamiini lahustakse 15^a em vees ja segatakse 2 gr. gnajakooli lahuga 135 sm³ 96% alkoholis.)*
2. Vesiniku ülihapend (hydrogenium peroxydatum) 0,3%.

B. Reaktsioon.

1. Umbes 5 sm.³ katseklaasi võetud piimale või koorele lisatakse juure 6—10 tilka Rothenfusseri reaktiivi ja 3 tilka vesiniku ülihapendit.
2. Loksutatakse segamini.

3. On piim***) või koor madalamalt kui 78—80° C. soojendatud, tekib peagi violett värv. Mida madalama temperatuuri juures on pastõriseerimine olnud, seda kiiremini tekib violett värv.

Soovitav oleks enne reaktiiviga katseid teha sel teel, et katseklaas piimaga hoides veega täidetud metallkruusis soojendatakse mitmesuguste temperatuuride juures, näit. 70°, 78°, 81° C ja iga kord reaktiiviga kontrollida.

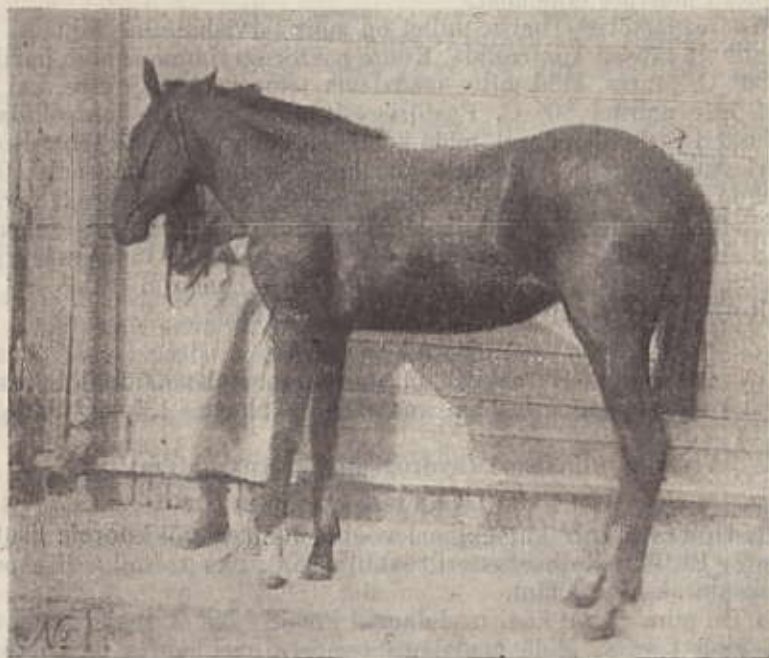
*) Rothenfusseri reaktiivi võib tasuta saada kontrolljaama laboratooriumist Tallinnas, Raua tänav 24.

**) Põllutööstusministri määruse põhjal (R. T. 53, 1926) on meiereid 1. jaan. 1928. a. alates kohustatud kooritud piima enne kasutamist pastõriseerima.

Sõrgats-nihe (Überkötten) operatiivne arstimine.

Prof. Dr. K. Saral.

Meil on teada, et kõõluskompjalale võime operatiivsel teel abi anda ja nimelt kabja painutajat kõõlust läbi lõigates. Teame ka, et hiljemalt kõõlus granulatsiooni teel ühineb ja viimaks granulatsioonist tekkinud armkude koostub ja siis jällegi aasta või paari tagant kõõluse lühene mine tekib ning selle tagajärjel uuesti kompjalg. Hoopis raskem näib olevat sõrgatsnihet arstida, mis seisab selles, et sõrgatsluu (phalangs I) ülemine ots, mis sünnitab sõrgatsliigese kämblaluuga (esimesel jalal ja põialuuga (tagumisel jalal), nihkub ettepoole ja võtab vastupidise loomulikule seisangule põiksuse. Nagu seda pildil nr. 1

näeme. Seesugune libisemine sünnib vanadel hobustel, kellel loodud sõrgatsluudel liig püstseisang, sündinud varsadel, kui ka noortel sãlgudel võib nimetatud vigu tekkida. Põhjusteks tuuakse literatuuris ette peaaesjalikult jala painutajate kõõluste ehk muskliste vigu: lühenemist ja põletikku. Franck usub, et siin kaasasündinud kõõluste koostumisega (kontraktuuriga) tegemist, kuna Johne arvab emakojas fõtuse loomuvastase ojeku tõttu seda tekkivat ja Lafosse seletab niisugust nähtust luude ja kõõluste mitteproportsionaalse pikkusega, s. o.

ehk on luud liig pikad või jällegi kõõlus liig lühikene. Jgatahes on need arvamised õiged selles mõttes, et tõesti siin painutajate kõõlused liig lühikeseks osutuvad, võrreldes luudega. Kuid lahtiseks jääb, missugused kõõlused nimelt, kas flex. sublimis, s. o. piirdeluu painutaja, flex. profundus — kabja luu ehk interosseus, s. o. sõrgatsluu painutaja või kõik kokku sõrgatsnihe sünnitajad on? Juhus, mida siin ette toon, selgitab viimast küsimust. Nimelt toodi T. Ü. loomaarstiteaduskonna haavakliinikusse sãlg 2 a. vana, kõrge kasvuga ja ilusa kehaehitusega, kuid liig püst esimeste jalgade sõrgatsitega, kusjuures esimese pahema jala sõrgatsluu isegi üle nihkunud, nagu pildil näha. Ütlesin ette juba

omanikule, et temast head midagi loota ei ole, s. o. et vaevalt arstimisega midagi kätte võime saada. Et aga omanik ometi oli nõus sellepeale vaatamata katseks loomakliinikusse jätma, siis oli võimalik ta peal katseid teha, et kätte saada, missugune kõõlus siin õieti „nihe“ juures süüdi on?

Hoolsa järelkatsumisega tegin kindlaks, et siin peaaesjalikult interosseus liig pingul on, kuna perforans ja perforatus võrdlemisi lõdvemad olid. Otsustasin teha interosseuse tenotoomiat, selle peale vaatamata, et Möller sellest ütleb vähe abi olevat. Iseenesest on nimetatud operatsioon võrdlemisi kerge läbi viia: ilma verejooksuta ja per primam intention. paranemisega. Peale lõikust paindus jalg tunduvalt loomulikku seisangu tagasi. Mõni päev hiljem tegin selle sama lõi-

kuse ka paremal jalal, mis ka peale esimese operatsiooni nagu rohkem üle nihkus. Nii tuges loom mõlemate tenotoomitud jalgadele ja vajutas nad rohkem loomulikku põikseisangusse tagasi. 8 päeva pärast olid lõikehaavad paranenud ja loom võis mõned verstad Tartust cemale koju minna. 3 nädalat hiljem toodi hobune kliiniku näitamisele, kusjuures osutus, et piirdeliigete dorsaalküljel, pahemal rohkem ja paremal vähem, mõigas (Schale) luud olid kasvama hakanud. Väga arusaadaval põhjusel. Uue seisanguga tekkis piirde- ja sõrgatsluu piirdeliigese sidemete venitis ja eriti dorsaal küljel. Selle tagajärjel periostitis ja algav fibroosne periartrit, ning luustumine. Nii võime lõpuks saada eht mõigasluid. Käskisin kodus soojavee vanni teha ja jällegi edaspidi näitama tuua. Ei ole aga juba patsienti paaril kuul näinud. Vaevalt võib loota, et temast asja saab. Kuid õpetlik on käesolev juhus sellepöolest, et interosseus suurt osa mängib sõrgatsliigese nihe juures ja seisangu parandab interosseuse kõõluse läibloige. Kuid käesoleval juhusel tekkinud periartikulaarsed eksostoosid (mõigasluid) vähendavad tunduvalt lootust paranemise peale. Kas viimane alati kordub, selleks puuduvad minul kogemused ja literatuuris näpunäited.

Kõõlus-Vesipõite operatiivne arstimine.

Prof. Dr. K. Saral.

Kõõlustupede kui ka liigete põied (Gallen, Hydrops) on vead, mille pärast tihti loomaarsti poole pööratakse abi otsides nende kõrvaldamiseks. Ühelt poolt ei ole nimetatud vead hädaohtlikud, vaid enam-vähemiluduse vead, ja teiselt poolt on nende kõrvaldamine kas raske, hädaohtlik ehk võimata, mille pärast loomaarst tihti igasugusest arstimise katsetest ära ütleb. Loomaomanikku see muidugi ei rahulda. Võetakse küll tihti mitmesugused arstimise abinõud põite kõrvaldamiseks tarvitusele, nagu: ägedad salvid, punktsioon ja ägedate vedelikkude süstimine, põletamine kuuma rauaga ja rõhuv side. Kuid kõik loetletud abinõud ei anna küllalt rahuldavaid tagajärgi. Põied ilmuvad jälle ja tihti veel suuremal kujul. Radikaalseks abinõuks tuleks ainult operatiivset võtet lugeda, mille juures kas põiekott, kõõlustupp või liigese kott vähendatakse. Arvestades aga kõõlustupe kui ka liigese koti vigastuse tagajärgedega, ei riskeerita asuda operatiivsele teele.

Kartus on tõesti põhjendatud, kui ette teada on, et operatsiooni võimalik ei ole küllalt nõuetele vastavalt teha ega ka edaspidi lõikehaava eest tarvilikult hoolitseda (ma mõtlen siin korralikult päsiivat sidet, mida raske on koodi liigesse kohal ümber panna). Kuid teiselt poolt pean tähendama, et operatiivne põite kõrvaldamine ja iseäranis kõõlustuppedes ei ole sugugi nii võimata, kui seda tihti arvatakse. Vastavaid operatsiooni nõudeid (aseptikat) piinlikult silmas pidades, võime julgesti operatiivsele teele kõõlustupede põite kõrvaldamiseks asuda. Igaühele on tuttav Lanzillotti Bounsanti järele pildid kirur-

gia õpperaamatutes, kus koodiliigese põisi (kõõlustupes Flex. halluc. long.) enne ja peale operatsiooni ja paranenult kujutatakse. Toon siin täienduseks fotograafilised pildid minu poolt Tartu ülikooli loomaarstiteaduskonna haavakliinikus tehtud kõõluspõite lõikuse üle ühel hobusel esimesel pahemal jalal extens. dig. comm. kõõlustupes.

Operatsioon ise pandi järgmiselt toime. Loom kloraal-hüdraadi (300,0—10%) narkoosi all operatsioonilauale pandud, jalg vastavalt fikseeritud, karvad hästi operatsiooniväljalt aetud, operatsiooni koht bensiiniga puhastatud, joodi tinktuuriga desinfitseeritud ja siis sterili-

Enne lõikust ülesvõte. Täppidega ära märgitud koht, kus lõigatud sai.

9-mal päeval peale lõikust side ja niidid kõrvaldatud. Haav per prim. intent. kinni kasvanud.

seeritud riistadega ja õmmelusmaterjaliga ja vastavalt puhastatud kätega operatsioon järgmiselt korda saadetud. Ülalpool karpaalliigest pikuti esimese sääre luule (os radius) 10—12 sm. pikune (oleva põie pikune) nahahaav lõigatud, nahaalune kude ja sidekirme läbi lõigatud, mille järele nähtavale tuli laienuvad kõõlustupe kirme. Viimane kahele poole paari sm. laiuselt sidekirmest vabaks prepareeritud. Sellejärele ka allpool karpaalliigest olev põis sedasama moodi lahti prepareeritud 4—5 sm. pikkuselt. Edasi asusin ülalpoolse laienuvad tupe lõikusele; ja nimelt lõikasin talle avause sisse, mille kaudu sünoviaalne vedelik välja voolas. Avause asusin kääridega ja lõikasin lahti prepareeritud kõõlustupe osa pikaellipsi kujuliselt ära. Lõike ääri kokkuõmmeldes siidiniidiga vahetpidamata üle ääre, kitsenes laienuvad

kõõlustupp tunduvalt. Peale selle sõlmõmbelus naha haavale ja lõpuks talitasin allpool põlve (karpaalliigest) laienuvad kõõlustupe osaga samuti, ainult vahega, et viimasesse enne kinniõmblemist phenolkampheri valasin. Välisnaha õmblusse valasin joodtinktuuriga üle, katsin steriilse marlega, siis vatiga ja sidusin korralikult kinni. Hobune lasti laualt maha ja asetati talli. Kaheksa päeva jooksul jäeti loom paigale, ainult sidemeid kontrollleeriti, kas nad mitte liig pingul peal ei ole. Temperatuur oli loomal kõik aeg normaalne, hingamine ja puls niisamuti ja söögiisu hea. Kaheksandamal päeval võeti side ära. Haav täiesti kuiv ja kinnikasvanud per primam intentionem. Jätsin veel niidid peale ja sidusin kergelt lõigatud koha kinni. 10. päeval peale lõikust kõrvaldati välisnaha niidid ja fotografeeritud. Nii näeme, et võrdlemisi pikk kõõlustupehaav ühes kõõlustupe osalise kõrvaldamisega väga hästi paraneda võib. Iseäralist tähelepanu väärib alumise haava paranemine, kus teataval määral põlve pingutus olemas, kuid siiski hästi kinni kasvas. Põied on täitsa kadunud, nagu seda pildil võib enne ja peale operatsiooni võrrelda.

Dotsent Z. Mockus uurimistekonnal Eestis.

K. Tagepera.

„Leedu hobune — lietuviu arklys“. Kaunasi ülikoolis toimivad hobusekasvatuse puutuvate uurimuste alal loomakasvatuse dotsent M. Kvaschninas-Samarinas ja zootoomia dotsent Zigmuntas Mockus. Nendelt ilmus tänavu Leedu loodusteadlikus ajakirjas „Kosmos“ nr. 6—8 teaduslik kirjutus pealkirjaga „Arklio kilme ir lietuviu arklys“ (Hobuse arenemine ja leedu hobune). Äratõmme sellest ilmus eraldi, samanimelise raamatu I osana.

I osa peaautoriks on dots. Kvaschninas, kes käsitleb ainet paleontoloogia, arheoloogia ja ajaloo valgustusel.

Autor konstateerib, et käesoleva ajani pole jõutud kindlale ja ühe-meelsele otsusele hobuse kodustamise aja ja koha asjus. Pronksajal oli olemas juba kodustatud hobune ja ta levis kiiresti, olles metsikust suguvennast tugevam, vastupidavam, kohanemisevõimelisem.

Arheoloogia tõendab hobuste olemasolu Leedus IV sajangul enne Kristust ja leedulased kasutasid neid õige varajastel aegadel. Leedu ja Preisimaa olid metsiku metsa-hobuse (*equus silvaticus*) asumisala kesk-kohaks; siit ulatusid nad idasse ja kagusse — Grodno ja Minski kubermangu — kuni vastu tuli Lõuna-Venemaa stepihobuse piirkond, edelasse üle Poolamaa Karpaatidesse, läände kuni Elsasseni, põhja poole — Soome ja Skandinaaviasse. Kodustatud vana-leedu hobune ei põlvne aga mitte metsa-hobusest; ka on temale võõras araabia hobune, sest nii leedulaste kui ka slaavlaste juures peeti musti ja valgeid hobuseid, kui nähtavasti väga haruldasi, pühaks. (Ka eestlaste juures. K. T.)

Leedu ehk schemaiti (schmudi) hobune on metsa-hobusega amalgameeritud stepi-hobune, kelle peale kuni XVI sajanguini suurt mõju avaldasid sküüti, tatari-mongooli hobused aga ka soome ja skandinaavia hobune. Lääne-Euroopa ja rüütlihobuse mõju oli väike. XVI sajangu peale hakkas mõju avaldama suurem ja nägusam poola hobune.

Raamatu II osa on teoksil; see on peamiselt dots. Mockusi koostada. Selles osas käsitletakse praeguse aja leedu hobust ning tema suhteid naabermaade (ka Soome ja Eesti) hobustega.

Eesti noorhobuste näitusel. Eesti hobusse puutuvate andmete saamiseks pööras dots. Mockus meie põllutöeministeeriumi poole ja kutsuti siis eesti noorhobuste näitustele Lääne- ja Saaremaale 8—11. aug. k. a.

Noorhobuste hindamiskomisjoni reis autoga algas ja lõppes Tallinnas. Matkast võtsid osa, Eesti tõuseltsi esindaja H. Virkus, külalistena Soome hobusek. konsulent Erkki Sihvola, dots. Mockus ja nende ridade kirjutaja. Hiljem ühines seltskonnaga Eesti hobusek. seltsi sekretär stud. med. vet. O. Sintmann.

Hra Sihvola't huvitasid eesti hobused võrrelduna soome hobusega, ühtlasi ka see, milline mõju soome täkkudel eesti hobuse kasvatuses.

Läänemaal nägime vähe täiskasvanud eesti hobuseid, kes enamjaolt Hiiumaal, kuhu me ei sõitnud.

Saaremaa omapärane loodus, elamisviis, põlluharimine jne. oli võõrastele uudiseks.

Esimene peatus oli Muhu-Soondas, kus vaatasime riigisugutäkk Agenti. Võõraste tähelepanu äratasid külalisi vaatama kogunud nais-terahvaste rahvariided ja poisipead.

Järgmine peatus oli Orisaares. Siin uuriti ja mõõdeti põhjalikult sinna juhtumisi ja ühes varsadega sattunud vanahobuseid, samuti värskeltmärgitud sugutäkk, kelle nimeks E. Sihvola soovil panime „Tugi“.

Järgnevatesse punktidesse oli igal pool rohkesti varsu ja lähedal seisvaid riigisugutäkke toodud.

Viimases punktis, Haeska postijaama juures, ootas meid üle 40 varsa ja umbes 20 sugumära, sest ministeeriumi sellekohane sooviavaldis oli talumeestest vastukõla leidnud.

Suurem osa hobustest olid head ja andsid oma ühtlusega väga hea mulje, nii et võõrad küllalt sõnu ei leidnud kiituse ja vaimustuse avaldamiseks. Muidugi läks ka siin kiire hooga mõõtmine lahti, mida toimetasid külalised omaette, selle juures oli E. Sihvola keelemeheks, sest saarlased said seevõrra soome keelest aru.

Töö lõppedes tänati hobuseomanikke, et nad oma suureväärtuslist sugumaterjali väljamaa külalistele lahkesti näitasid.

Peale näituste korraldati 11. aug. Kuresaare lähedal Kellamäe asunduses hobuste võimisevõistlus, mille juures külalised korraldajatele abiks olid, nii viisi ettevõttega rohkem tutvunedes. Esimese võidu omandas maakonna valitsuse aasta varem Soomest toodud sugutäkk Ollin-Aatos.

Tagasi sõidul uurisime Muhus tee ääres saare-atra n. n. „sianina“, millega emane (nii nimetatakse naist) sahkas. E. Sihvola rabas kohe paberi ja pliatsi ning jäädvustas riistapuu joonistusena taskuraamatusse.

Stud. O. Sirtmann hoiab Ella't nr. 394 E; kõrb; 139 sm.
Sünd. 1920. a. Kellamäel, Saaremaal.

Reisul nähti umbes 120 varsa, 30 sugumära ja 20 sugutätku. Saadud andmeid täiendati väljavõtetega cesti hobuste suguraamatust.

Kuna läbi sõideti ligemale 1000 kilomeetrit, siis ei möödunud reis ilma paari „surmasõlmeta“, millest jubeda tundeiga õnnelikult pääsesime.

Ilmad ja tuju olid head, ja et kõik laulumehed, siis ei puudunud cantus.

Üldse jäädi reisuga rahule. Hra Sihvola leidis, et nähtud hobuste järele otsustades materjal, millest meie hobusekasvatuses välja min-

Reisiseltskond Kellamäel, Saaremaal.

Vasakult paremale: H. Virkus, dots. Mockus, K. Tägepera, kons. Sihvola.

nakse, ühtlasem on, kui omal ajal neil Soomes, ja arvas, et meie töö sellepärast ka kindlamalt ja kiiremalt edeneb. Avaldas imestust, et soome tükke heade tulemuste peale vaatamata vähe tarvitatakse ja

pidas otstarbekohaseks täkkude piirkonda mõnda paari soome tööhobuseid hankida, et inimesed soome hobuse kui võrratu töölooma omadustega tutvuneksid.

Hra Mockus ütles palju ühist leidvat eesti ja leedu hobuses. Uurimistöök vajaks ta eesti hobuse luustikku, või vähemalt pealuud. Mag. Stange lubas seda Saaremaalt muretseda, kuid seni pole see tal õnnestunud. Ka teised ametvonnad võiksid vahest ehk selles aidata. Teadagi on tähtis, et hobune, kellelt kondid võetakse, oleks eesti hobuse tüübiga. Muidu võib asja nii korraldada, et hobuse kondid, peale liha äravõtmise, ilma murdmata ja rebimata maetakse kivideta mullasse (lupja mitte juure lisada). Hra Mockus saadab omalt poolt preparaatore, kes kondid lõpulikult puhastab ja ära viib.

Kroonika.

Loomatervishoiu peavalitsuse juhatus. Loomatervishoiu peavalitsuse juhataja A. Arras'e ametist lahkumise järele Vabariigi Valitsuse poolt ajutiseks peavalitsuse juhataja kohustetäitjaks määratud põllumajanduse peavalitsuse juhataja agronoom R. Allmanni vabastas valitsus nendest kohustest 9. detsembril, nii tuli peavalitsusel täpselt kaks kuud „võõra võimu“ all viibida. Samal ajal nimetati Vabariigi Valitsuse poolt uueks loomatervishoiu peavalitsuse juhataja kohustetäitjaks senine Harju maakonna loomaarst Karl Lind. Kuna asetleitud kokkupörke esilekutsuja pekonmeister Peterson ametist vabastatud ja Eestist välja saadetud oli, „Estonia“ eksporttapamaja juhataja kinnitamise asjus uuel peavalitsuse juhatajal enam takistusi ees näha ei olnud, siis ei näinud Eesti Loomaarstide Seltsi eestseisus ka enam põhjust amtv. K. Lind'il keeldumiseks juhataja ameti vastuvõtmiseks. R. Allmanni poolt oli kuni 15. detsembrini ajutiseks „Estonia“ eksporttapamaja juhatajaks-loomaarstiks kinnitatud R. Raska. Selle tähtpäeva kättejädmisel esitas „Estonia“ juhatus kinnitamiseks senise Tallinna piirikontroll-loomaarsti J. Pebseni, kes 16. detsembrist arvates uue peavalitsuse juhataja poolt kinnitamist leidis. R. Raska jääb esialgul „Estonia“ teiseks loomaarstiks, milline amet kinnitamisele ei kuulu.

Kahe kuu eemaloleku järele asus 13. detsembril oma ametikohuste täitmisele ka senine peavalitsuse juhataja abi A. Olt-Ojasalu.

Amtv. J. Zimmermann riigikontrollööriks. 16. novembril valis riigikogu amtv. J. Zimmermanni riigikontrollööriks. J. Zimmermann on Asutavast Kogust saadik kogu aeg meie rahvaesituse liikmeks olnud, kuuldes pikemat aega tööerakonda, praegu aga asunikku ja riigirentnikku koonduses.

Kes amtv. J. Zimmermanni energiat, nõudlikkust korra asjus ja kohuse truudust oma peale võetud ülesannete täitmisel tunnevad, ei kahtle, et siin mees õigele kohale on paigutatud.

Soovime ametvonnale sitkust, püsivust ja õnne kõrgel, vastutusrikkal kohal töötamiseks, kui ka vastaste võimalikkude keerdkäikude tõrjumiseks!

Karl Tägepera hobusekasvatuse, eksterjööri ja rakenduse õpetuse dotsendiks. Ülikooli poolt valiti ja kinnitati haridusministri poolt 15. novembril Tartu ülikooli loomaarstiteaduskonna hobusekasvatuse, eksterjööri ja rakenduse õpetuse dotsendiks praegune põllutööstusministeeriumi hobusekasvatuse eriteadlane Karl Tägepera.

K. T. lõpetas Tartu ülikooli 1918. aasta kevadel, võttis vabatahtlikuna osa vabadussõjast; sõja lõppedes teenis piirivalve valitsuse ja soomusrongide diviisi loomaarstina ning hippoloogia lektorina sõjakoolis; 1921. a. oktoobrist kuni jaanuarini 1922 oli Elva jaoskonna loomaarstiks. 1922. a. algul määrati

ta põllutööstusministeeriumi hobusekasvatuse eriteadlaseks, millises ametis on viis aastat olnud. Karl Tägepera' on selle aja jooksul korda läinud meie riiklikku hobusekasvatuse korraldust, mis niihästi kui täiesti puudus, kindlatesse roobastesse juhtida. K. Tägepera hoolet ja taktitundel on korda läinud seltskondlikkude ja riiklikkude asutuste tööd hobusekasvatuse alal kooskõlastada. Ministeeriumi hobusekasvatuse eriteadlasena on K. Tägepera' korduvate välismaa reise puhul võimalust olnud hobusekasvatuse korraldusega tutvuneda Lääne-Euroopas, nimelt Soomes, Rootsis, Norras, Saksamaal, Hollandis, Belgias ja osalt Prantsusmaal.

K. Tägepera on oma ala vastu elavat huvi osutanud, ka edukalt kõne- ja kirjamehena esinenud, kogu aeg ka soojalt osa võtnud meie kutsealasse puutuvaist küsimust, sellepärast ei eksi meie vististi lootuses, et ülikooli enesele kohase jõu K. Tägepera isikus juure on võitnud.

Kuna aga ministeeriumil vististi raske on praegu tarvilikkude kogemustega järeltulijat K. Tägepera'le leida, tuleks elavalt soovida, et võimalus leitakse K. Tägepera'le esialgul oma senise tegevuse jätkamiseks ministeeriumis ka ülikooli õppejõuna.

Prof. V. Gutmann 75-aastane. 11. detsembril pühitses prof. V. Gutmann oma 75-a. sünnipäeva. Sel tähtsal päeval olid üliõpilased oma armastatud ja lugupeetud õpetaja auks väikeloomade kliiniku, mida juubilar oma kõrge vanaduse peale vaatamata ikka veel juhatab, roheline kaunistanud. Sünnipäevalapse ilmumisel tervitas üliõpilaste esitaja teda kõnega, millejärele laulis üliõpilaste laulukoor. Liigutatud juubilar viidi üliõpilaste esitajate saatel autos koju. Õnne soovisid teiste hulgas E. L. S. eestseisus telegraafi teel.

Et kaua püsiks tervena ja tugevana meie pere auväärilise liige, soovib ka E. L. R. toimetust!

Ülikooli loomaarstiteaduskonna lõpetasid: proua Gabriele Klein, Harald Fiegel, August Haak, Ilja Robatshevsky, Hjalmar Link ja Otto Sintmann.

Narva linna tapamaja juhataja ja linnaloomaarst J. Makarov läks 1. det. erusse, olles välja teeninud pensioni.

Narva linna tapamaja juhatajaks ja linnaloomaarstiks valiti linnavalitsuse poolt ning kinnitati loomatervishoiu peavalitsuse poolt loomaarst Harald Fiegel 1. det. 1926. a. arvates

Viljandi linna tapamaja juhatajaks ja linnaloomaarstiks valiti Viljandi linnavalitsuse poolt ja kinnitati loomatervishoiu peavalitsuse poolt loomaarst Oskar Padrik 1. jaanuarist 1927. a. arvates.

Eesti Hobusekasvatuse Seltsi sekretäriks (eriteadlaseks on valitud loomaarst Otto Sintmann.

Ülikooli loomaarstiteaduskonna väikeloomade assistendi k. t. on määratud loomaarst pr. Gabriele Klein.

Tallinna piirikontroll-loomaarsti ajutiseks kohustetäitjaks on põllutööstusministri poolt määratud loomaarst Hjalmar Link, 7. jaan. s. a. arvates.

Põlva jaoskonna loomaarstiks on Võru maakonnavalitsuse poolt valitud loomaarst Aug. Haak.

Vana-Irboska senise velskeripunkti peale on Petseri maakonnavalitsuse poolt määratud loomaarst Ilja Robatshevsky.

Senine Tarvaste jaoskonna loomaarst Viljandimaal Viktor Piht asus 15. oktoobrist 1926. a. Raasiku jaoskonda, Harjumaal.

Ainuke põllumajanduslise kirjanduse ladu Eestis

on

KIRJASTUS-ÜHISUSEL

„AGRONOOM“

TALLINNAS:

S. Roosikrantsi 15.

TARTUS:

Holmi tänav 12.

Kirjandus loomatervishoiu ja karjakasvatuse alalt:

J. Mägi. Koduloomade anatoomia ja füsioloogia. II tr. . . .	Mk. 180.—
A. Oit. Koduloomade tervishoid ja sünnitamisabi. III tr. . . .	„ 150.—
A. Rängel. Koduloomade arstimine ja sünnitusabi. II tr. . . .	„ 250.—
A. Arras. Tähtsamad kodul. hakkavad haigused.	„ 100.—
M. Vohlonen. Eestist. O. Kallit. Lammas	„ 80.—
V. Collan. Eestist. O. Kallit. Seakasvatuse õpetus	„ 100.—
A. Rängel. Varsakasvatamine.	„ 60.—
„ Hobusekasvatavad, hoolitsege varsa kapjade eest.	„ 100.—
„ Hobuserauutamise õpetus.	„ 60.—
„ Hobuste vanaduse hindamine.	„ 120.—
E. Veber. Tori hobune. (Trükk lõppemas.)	„ 320.—
Gummerus-Alfthan. Eestist. A. Oit. Hobusekasvatuse käsiraamat I	„ 130.—
„ „ „ „ Hobusekasvatuse käsiraamat II	„ 160.—
Nylander-Cajander. „ „ Lüpsikarjapidamine.	„ 180.—
Th. Pool. Põllumajanduslikud pildid Daanist.	„ 150.—
A. Sandelin. Eestist. A. Oit-Ojasalu. Piima ja piimasaaduste bakteriõpetus (köites 300.—)	„ 225.—

Nõudke täielik nimekiri!

Võetakse vastu põllumajand. ajakirjade tellimisi.

Saadaval kõik „AGRONOOMIA“ aastakäigud.

Muretsetakse mõõduka hinnaga igasugust väljamaa põllumajand. kirjandust.

Kellel veel puudub — muretsege omale meie

Põllumehe taskukalender-käsiramaat 1927.

Hind köites 175 marka. Odav väljaanne 40 marka.

K.-ü. „Agronoom“.